

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена НАПН України Сухомлинської Ольги Василівни на дисертаційне дослідження Пантюк Тетяни Ігорівни "Соціально-педагогічні детермінанти підготовки дітей до школи в Україні: теорія і практика (1945 – 2017 рр.)", представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія освіти (01 Освіта / Педагогіка)

Серед подій і ідей, які сьогодні хвилюють все українське суспільство, знаходяться питання освіти і виховання дітей і молоді, їх реформування крізь призму вдосконалення або ж кардинальної зміни підходів до цих процесів. Вони торкнулися усіх ланок освіти і змусили подивитися на вже відомі і звичні процеси під новим кутом зору. Всі ми нині задумуємося, що ж означають нині такі поняття як "освіта", "школа", "дитина", "учитель", які їхні ролі і функції у нашій "плинній реальності".

В цьому контексті виокремлюється дошкільний період розвитку дитини, який започатковує процеси, що відбуватимуться у подальшому, закладає їхні підвалини і засади. Саме тому дошкільному періодові, як першій суспільній соціалізаційній ланці, надається багато уваги. Адже кожен дошкільний освітній заклад, кожна сім'я ставить перед собою завдання підготувати дитину до подальшого життя, а оскільки головним змістом для неї дуже скоро виступатиме навчання в початковій школі, то і велике місце у процесі виховання має посідати і дійсно посідає підготовка дітей до школи. І тут невідворотно постає питання – до якої школи потрібно готувати дитину і в першу чергу як, у який спосіб.

Міркування у цьому напрямі свідчать про те, що, що обрана Пантюк Т.І. тема дисертаційного дослідження є актуальною і в якості наукової проблеми (оскільки вичленити і поставити проблему – це суттєвий складник її розв'язання). На сторінках свого дослідження дисертант прослідковує її генезу і представляє шляхи її вирішення на різних історичних етапах розвитку дошкільця аж до сьогодення, надаючи можливість

аналізувати, порівнювати, критично оцінювати різні підходи і концепції. Це завдання досить складне, тим більше, що дисертантка, обравши досить вузьку тему з дошкільної педагогіки – підготовку дітей до школи як об'єкта дослідження, окреслила в своєму предметі соціально-педагогічні детермінанти цієї підготовки, на перший погляд звузивши предмет свого дослідження, але насправді істотно розширивши його, оскільки окреслення соціально-педагогічних детермінант вимагає значно ширшого підходу, долучення до предметного поля різного роду об'єктів і, відтак, джерел і відповідної аргументації, які виходять за рамки дошкільної педагогіки.

І в цьому полягає, на наш погляд, наукова новизна дисертаційного дослідження, представлена через аналіз суспільно-педагогічних детермінант, які власне і визначили підходи, напрями, структуру і зміст підготовки дітей до школи у означений хронологічний період. До них автор відносить соціально-економічні, правові, організаційні, культурологічні та аксіологічні детермінанти, які мали змінний і плинний характер, залежали від соціально-економічної ситуації та ступеню втручання держави у відносно автономні процеси підготовки дітей до школи через заклади суспільного виховання.

Дисертаційне дослідження складається з 5-ти головних розділів, на сторінках яких і розгортається науковий наратив і аналіз різного роду джерел.

Щодо першого розділу, який визначає усе подальше спрямування дослідження.

Завдання, які поставлені дисертанткою у цьому розділі, в цілому виконані: обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження (тут відзначаємо позитивно те, що авторка не пішла по шляху перелічення і пояснення усіх відомих сьогодні теоретичних і методологічних підходів, а обмежилася кількома, які дійсно застосовувала під час дослідження); розкрито історіографію та представлено нормативно-правові засади розвитку такого феномену як підготовка дітей до школи, які і виступають головними детермінантами цього процесу.

Разом з тим відзначаємо, що, на нашу думку, цей розділ переобтяжений загальними визначеннями понять і дефініцій, розлогими цитатами, повторенням одного й того ж, зверненням до тлумачень, які не є науковими (словники для загального користування), базові поняття недостатньо ієрархізовані. До того ж тут поміщено матеріал – схеми, визначення, які великою мірою виступають результатами дослідження, а не його інструментарієм, яким користується науковець, щоб всебічно розкрити тему.

Історіографія проблеми недостатньо проаналізована у тій її частині, що стосується наукових праць – вони просто перелічуються. Натомість дисертаційні дослідження представлені занадто деталізовано, описово. Хотілося б побачити у цьому параграфі більше критично-аналітичного матеріалу, який би розкрив і показав, чому Тетяна Ігорівна взялася за цю тему, яку суттєву прогалину в дослідженні підготовки дітей до школи вона мала на меті заповнити. Тим більше, що звернення до суспільно-педагогічних детермінант і є заповненням певного вакууму в дослідженні підготовки дітей до школи.

Параграф, присвячений розкриття нормативно-правової бази, займає 42 сторінки і також переобтяжений матеріалами, що виходять за рамки означеної у назві теми, в ньому аналізуються праці науковців, які нами класифікуються, як результати дослідження. При такому підході губиться аналіз нормативно-правової бази, яка і виступає великою мірою основоположною детермінантою організації і змістового наповнення процесу підготовки дітей до школи, виходячи з якої і вибудовувалася наукова і практична аргументація.

Особливі зауваження виникають з приводу поділу автором обраного хронологічного періоду на певні етапи. Вона визначає їх п'ять, назви яких, по-перше, мало співвідносяться із заявленою темою дослідження, а по-друге, і це дуже важливо, мало використовуються в процесі дослідження обраної теми, оскільки на подальших сторінках автор частіше за все оперує такими поняттями як "радянська дошкільна педагогіка (освіта, підготовка тощо)" і

"сучасна дошкільна педагогіка (освіта, підготовка тощо)." А якщо не віддиференційовується етапність у складному, неоднозначному і хронологічно великому радянському періоді, то і втрачається сенс поділу на певні етапи. Тим більше, що дисертантка для висвітлення теми обрала не хронологічно-проблемний підхід, а проблемно-хронологічний, за якого кожен розділ, що присвячений певній проблемі, хронологічно починається з 1945 року і закінчується 2017, що призвело, на нашу думку, за такого підходу, до повтору матеріалу і втрати певної логіки і послідовності у викладі.

Такі підходи в значній мірі вплинули на структуру і зміст дисертаційного дослідження, тому не будемо зупинятися на аналізі кожного з розділів, а висловимо декілька загальних міркувань.

До безсумнівних позитивів дослідження відносимо:

Послідовність розкриття тих виділених автором детермінант, які вона вважала першочерговими, головними – соціально-економічні, культурно-освітні і суб'єктні, які тематично розкриваються через окремі складові. Але недаремно дисертантка поставила одним з останніх розділів суб'єктні детермінанти, тим самим підкреслюючи, що якраз суб'єктності, тобто індивідуального і диференційованого підходу до підготовки дитини до школи, врахування її індивідуальних особливостей було явно недостатньо при підготовці дітей до школи у радянських дошкільних закладах в різні історичні періоди, і лише зараз на цей напрям звертається більше уваги .

Досить повно і докладно проаналізовано документи і матеріали, що стосуються прямо чи опосередковано дошкільного виховання, – від загальнодержавного рівня до різного роду концепцій, програм, положень, які і є: одні – суспільними, пов'язаними з соціально-економічними умовами і обставинами, інші – суто педагогічними детермінантами, що у своїй сукупності виступають об'єктивними і суб'єктивними чинниками розвитку досліджуваного феномену, а в окремих випадках поєднують і перше, і друге.

Логічним завершенням роботи є п'ятий розділ, у якому, відштовхуючись від аналізованих джерел як практичного, так і теоретичного спрямування, від досягнутого рівня розвитку системи підготовки дітей до школи, накреслено перспективні шляхи організації цього процесу, серед яких висунуто в якості детермінант і відповідну підготовку педагога-дошкільника, і наступність, і врахування традицій і досвіду як необхідних компонентів цього складного процесу, які можна віднести і до якісних характеристик і до власне суспільно-педагогічних детермінант.

До дискусійних питань хотілося віднести такі:

Із загального тексту дисертації не складається чіткого уявлення про внесок саме українських педагогів у розгляд обраної проблеми. Загальновідомо, наприклад, що майже всі підручники для української школи писалися у Москві або російськими авторами. А стосовно планів, програм, рекомендацій у дошкільлі в радянські часи? Ким вони детермінувалися? Цей аспект не розкритий. А цікаво було б проаналізувати мовні детермінанти щодо дошкільля, рекомендовану літературу і таке інше.

Досить багато місця в дисертації присвячено питанням наступності, починаючи з першого розділу і закінчуючи останнім на відміну від інших педагогічних детермінант. Можливо, це пов'язано з тим, що ця складова підготовки дітей до школи була і залишається найбільш уразливою і невизначеною. Але хотілось би, щоб автор більше місця приділив психофізіологічним детермінантам, що стосуються розвитку дитини, а оскільки період дослідження досить значний, то і зв'язку цих процесів із змінами до організації, змісту і методів підготовки дітей до школи.

Не отримала розвитку і відповідної аргументації і пояснення "ліберальна" модель організації суспільного виховання і чим вона відрізнялася від інших, якими процесами вона детермінувалася.

Побіжно й узагальнено охарактеризовані альтернативні підходи до організації життєдіяльності дитини в кінці радянського періоду, і в тому числі підготовки її до школи. Мається на увазі системи Нікітіних, Іванова,

того ж Сухомлинського, але у системі, а не просто згадування. Чим або ким вони детермінувалися і у який спосіб?

Дослідження переобтяжене цитуванням, причому цитуванням без означення автора цитат у тексті, а самі цитати не вплетені в міркування автора. Дисертантка оперує узагальненими безособовими поняттями "педагоги", "науковці", "практики" і таке інше, що на наш погляд, не зовсім відповідає кваліфікаційним ознакам науковості.

Разом з тим в текстах часто зустрічається негативно оцінна мова при аналізі процесів підготовки дітей до школи радянського періоду, які носять політизовано-ідеологізований характер.

Висловлені зауваження і побажання носять частковий і суб'єктивний характер, суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження, виконаного Пантюк Тетяною Ігорівною.

Основний зміст і результати дослідження достатньо повно відображені у публікаціях і виступах автора, про що зазначено у тексті дисертації.

Висновок. Відтак, аналіз дисертаційного дослідження Тетяни Ігорівни Пантюк "Суспільно-педагогічні детермінанти підготовки дітей до школи в Україні: теорія і практика (1945-2017 рр.)" засвідчив, що воно є актуальним, завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке має належну новизну, теоретичне і практичне значення. В процесі роботи отримано нові науково обґрунтовані результати, що дали можливість цілісно і системно представити генезу детермінант різного рівня впродовж досить значного історичного періоду – з 1945 по 2017 роки, які і визначили перебіг процесу підготовки дітей до школи в Україні і на їх основі окреслити загальні тенденції і перспективи подальшого розвитку цієї структурної складової українського дошкільного виховання.

Дисертаційна робота Пантюк Тетяни Ігорівни «Суспільно-педагогічні детермінанти підготовки дітей до школи в Україні: теорія і практика (1945 – 2017 рр.)» заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. щодо докторських дисертацій та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо докторських дисертацій, а її автор Пантюк Тетяна Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01– загальна педагогіка та історія педагогіки, 01 Освіта /Педагогіка.

Офіційний опонент
доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України, головний
науковий співробітник ДНПБ України
імені В.О. Сухомлинського

О.В. Сухомлинська